

Agrarische afzet via korte ketens in Overijssel

Gabe Venema, Marcel Vijn, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandsontwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen ertoe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld, met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in een eenmalige sessiebijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

De provincie Overijssel telt in 2020 6.637 primaire agrarische bedrijven. Bijna 8,5% van deze bedrijven (565 bedrijven), zet (een deel van hun) producten af via een korte keten (maximaal 1 schakel tussen producent en consument). Hier valt ook huisverkoop onder (0 schakels). Landelijk is dit aandeel 13,7%.

Bedrijfstypen met relatief veel korteketenbedrijven zijn in Overijssel vooral bedrijfstypen die minder voorkomen, zoals blijvende teelt (vooral fruitteelt), glastuinbouw en leghennenhouderij. Ook in het bedrijfstype overig tuinbouw (met name boomkwekerijen, en in mindere mate opengrondsgroente, bloembollen) levert de helft van de bedrijven producten via een korte keten. Binnen de twee bedrijfstypen met de meeste bedrijven in Overijssel, de melkveehouderij en overig graasdierhouderij, ligt het aandeel korte keten op respectievelijk 6 en 7%, en blijft daarmee iets achter bij de landelijke cijfers.

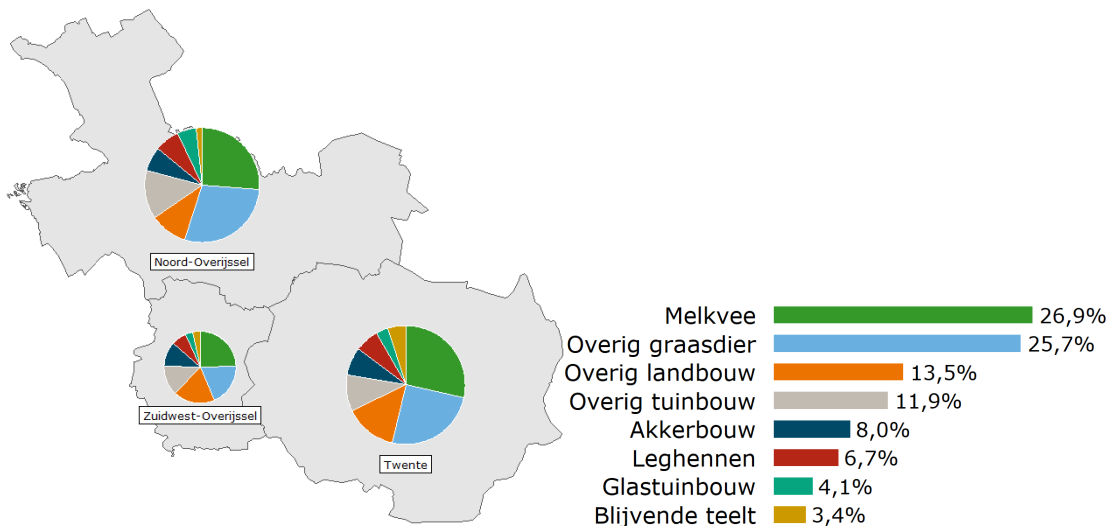
Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korteketenbedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Overijssel, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	907	5,0%	-3,5%
Blijvende teelt	26	73,1%	28,0%
Glastuinbouw	38	60,5%	34,7%
Leghennen	56	67,9%	16,3%
Melkvee	2.664	5,7%	-2,2%
Overig graasdier	2.008	7,2%	-3,5%
Overig landbouw	799	9,5%	-3,9%
Overig tuinbouw	139	48,2%	16,4%
Totaal	6.637	8,5%	-5,2%

Bron: Landbouwtelling.

De melkveehouderij neemt ten opzichte van de andere bedrijfstypen wel het grootste aandeel (26,9%) in het aantal korte ketenbedrijven binnen de provincie voor haar rekening (figuur 1). Het aandeel van de overige graasdierhouderij (schapenhouderij, overig rundveehouderij, geitenhouderij) is bijna even groot (25,7%). De overige tuinbouw volgt met een aandeel van 12%.

In Twente bevinden zich de meeste korteketenbedrijven (246), gevolgd Noord-Overijssel (229) en Zuidwest-Overijssel (90). Zowel in Noord-Overijssel als in Twente zien we dat meer dan de helft van de korte ketenbedrijven een melkvee- of een overig graasdierbedrijf is.

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio's in Overijssel, a), b), per regio ingedeeld naar bedrijfstype, 2020
 a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Overijssel; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven
 Bron: Landbouwtelling.

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten in Overijssel toegenomen van 424 bedrijven (6,1% van het aantal bedrijven) naar 565 bedrijven (8,5%). Landelijk is het niveau hoger en de ontwikkeling van korte ketens sterker: van 10,4% naar 13,6%. Wel zien we verschillen in het percentage korteketenbedrijven tussen provincies, met als uitschieter Limburg met 20%. Dit heeft sterk te maken met de (mate van) aanwezigheid van bedrijfstypen in de provincies.

De sterkste stijging van het aandeel korte ketenbedrijven in Overijssel zien we terug binnen de bedrijfstypen leghennenhouderij, overig tuinbouw (vooral boomkwekerijen) en glastuinbouw. De andere onderscheiden bedrijfstypen in deze factsheet nemen eveneens (beperkt) toe.

Kenmerken bedrijven

Omvang en leeftijd

Als we naar de economische omvang van bedrijven (in SVC) kijken, dan is binnen de groep zeer grote bedrijven een op de zes een korteketenbedrijf (tabel 2). Dit aandeel is met 7,5% het kleinst voor de groep zeer kleine bedrijven. Procentueel gezien blijft het aandeel korte ketenbedrijven in alle grootteklassen in Overijssel achter bij het landelijke niveau.

Binnen de groep jongere bedrijfshoofden (<40 jaar) zet ruim 11% een deel van de afzet af via een korte keten. Landelijk is dat 17,4%. Ook voor de overige leeftijdsklassen geldt een hogere landelijke score. Overijsselse bedrijfshoofden ouder dan 65 jaar leveren het minst in een korte keten (6%).

Voor de groep ondernemers vanaf 51 jaar is de opvolgingssituatie bekend, met uitzondering van de bedrijven met een rechtspersoon als juridische vorm. De groep met een potentiële opvolger scoort met 9% hoger in het aandeel korteketenbedrijven dan die zonder een opvolger (6%). Hier kunnen veel oorzaken achter zitten. Ieder bedrijf heeft een unieke positie. Wel is het zo dat geen opvolging vooral plaatsvindt op (zeer) kleine bedrijven. Van de groep Overijsselse bedrijven met een rechtspersoon (208 bedrijven) zet ruim 15% producten af in de korte keten.

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, percentage bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale gemiddelde), ingedeeld naar de kenmerken economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfsvoorzitter in Overijssel, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeër klein	2.876	7,5%	-5%
Klein	822	10,9%	-4%
Middelgroot	1.245	8,0%	-5%
Groot	1.484	8,5%	-5%
Zeër groot	210	16,2%	-3%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	506	11,3%	-6,1%
40 - 50	1.167	10,9%	-5,2%
50 - 65	3.346	8,4%	-5,8%
65 en ouder	1.618	6,1%	-3,2%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Overijssel met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdiencapaciteit)-

klassen, x 1.000 euro). Zeër klein: <25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeër groot: >250

Bron: Landbouwtelling.

Relatie met multifunctionele activiteiten

De afzet van producten via een korte keten gaat dikwijls samen met multifunctionele landbouwactiviteiten. Een derde van de bedrijven die aan boerderij-educatie doet is ook een korteketenbedrijf. Voor agrotourisme en zorgboerderijen geldt deze situatie voor bijna een kwart van de bedrijven. Niet verrassend: de meeste bedrijven die zelf landbouwproducten verwerken zijn bedrijven met afzet via korte ketens. Voor bijna alle multifunctionele landbouwactiviteiten geldt dat het landelijke aandeel korteketenbedrijven hoger ligt dan dat voor Overijssel.

Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, percentage bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met Nederlands gemiddelde), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Overijssel, 2020

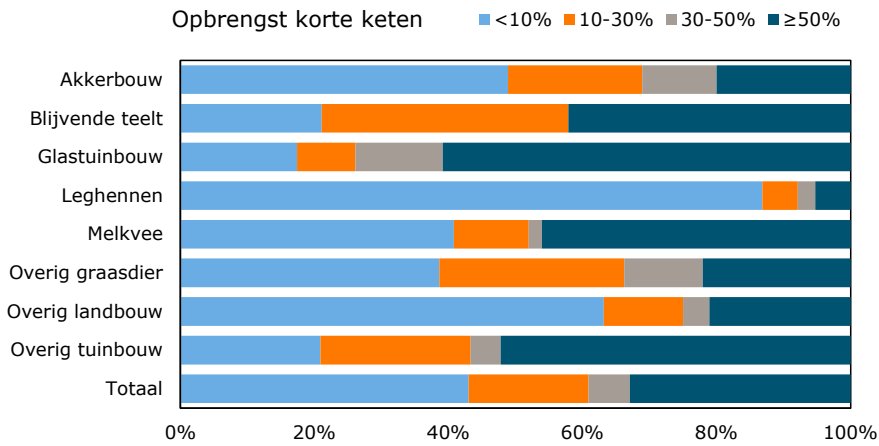
Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	33	9%	-5%
agrotourisme	253	24%	-6%
boerderij educatie	151	33%	-10%
natuurbeheer	966	12%	-3%
opwekking duurzame energie voor levering	428	12%	-5%
stalling van goederen / dieren	281	13%	-3%
verwerking landbouwproducten	111	91%	3%
zorgboerderij	77	25%	-11%

Bron: Landbouwtelling.

Als we kijken naar de agrarische productiewijze, dan levert de biologische wijze relatief veel via een korte keten: maar liefst 38% van de 171 biologische bedrijven. Dit komt overeen met het landelijke percentage. In de gangbare landbouw levert 7,7% van de 6.466 (niet biologische) bedrijven producten via een korte keten. Landelijk is dit 12,8%.

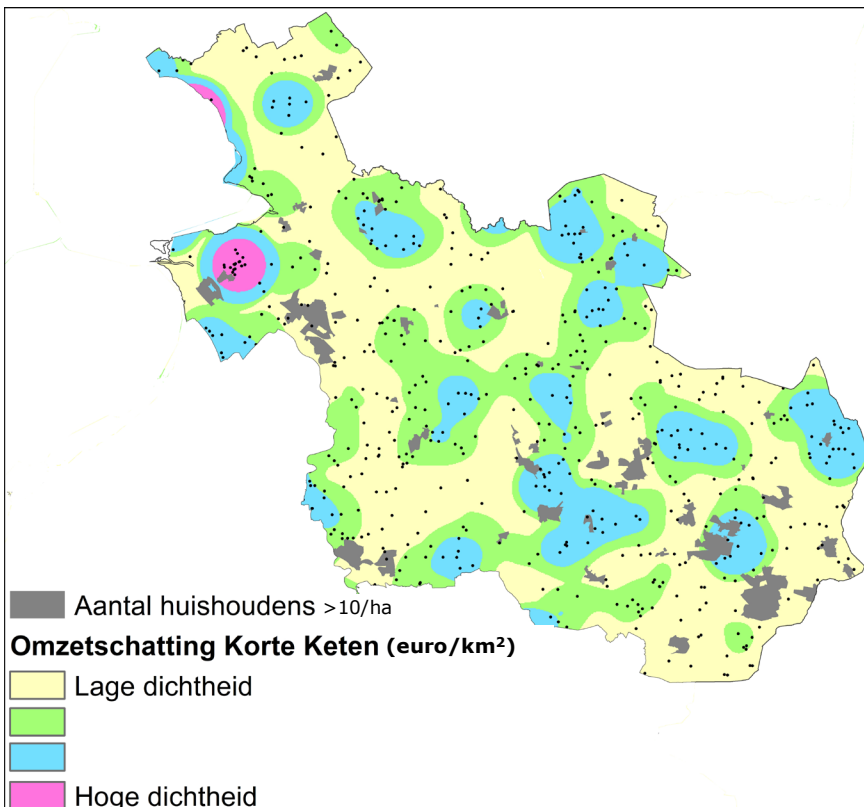
Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben ingeschat hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. Van alle korteketenbedrijven in de provincie geeft tussen de 40-45% aan dat de omzet verkregen via afzet producten in een korte keten minder dan 10% van hun totale omzet betreft (figuur 2). In de akkerbouw, leghennenhouderij en overig landbouw scoort <10% het hoogst. Hier staat tegenover dat bijna een derde van de korteketenbedrijven aangeeft dat dit meer dan de helft van de totale omzet vertegenwoordigt. Met name in de glastuinbouw en overige tuinbouw hebben veel bedrijven dit aangegeven. Er zijn relatief weinig agrarische ondernemers die de tussenliggende klassen 10-30% en 30-50% hebben ingevuld.

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de totale omzet dat via een korte keten is verkregen, naar bedrijfstype in Overijssel, 2020
Bron: Landbouwtelling.

De bedrijven met afzet via een korte keten bevinden zich verspreid over heel de provincie (zie punten in figuur 3). Kijken we naar de omzetsdichtheid, dan zien we een hoge concentratie rondom Kampen (onder andere door de glastuinbouw). Daarnaast onderscheiden zich meerdere regio's met een redelijk geconcentreerde omzet, die verspreid over de provincie liggen. Naast de locatie van bepaalde bedrijfstypen, spelen onder andere ook de toegankelijkheid van producten en de vraagkant vanuit toerisme en meer stedelijke gebieden daarbij een rol. Voor een nationaal beeld van de omzetsdichtheid zie het [nationale rapport](#).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Overijssel, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Overijssel. Dit betreft een bedrag van rond de 83 miljoen euro per jaar. Meer dan een derde van dit bedrag is afkomstig uit de melkveehouderij. Bijna een kwart is afkomstig uit de glastuinbouw, gevolgd door de overige tuinbouw (rond de 13%) en overige landbouw (rond de 11%).

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Overijssel

Gesprekspartners hebben ook huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Overijssel. Op sommige punten is dit aangevuld met wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven.

Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Overijssel

In Overijssel blijkt dat het vertrouwen in initiatieven de laatste jaren laag is, mede omdat er een aantal initiatieven is gestaakt. Men is bang om in een initiatief te stappen. Deskundigen geven aan dat boeren wel degelijk bereid zijn om producten via een korte keten te verhandelen, maar dat ze meer zekerheid over hun afzet nodig hebben, alleen maakt het de ondernemer bang dat hij niet weet hoe hij zijn afzet kan verzekeren/garanderen (figuur 4). De drempel om uit de rij te stappen is hoog.

Bundelen van vraag en aanbod.

De provincie kan bijdragen aan het bij elkaar brengen van vraag en aanbod in korte ketens. Vanuit onder andere supermarkten, gemeentehuizen en ziekenhuizen is er behoefte aan lokale en regionale producten. Toch is er niemand die deze producten levert omdat vraag en aanbod niet op elkaar zijn afgestemd.

Het goede voorbeeld geven

De provincie en gemeenten kunnen het goede voorbeeld geven door een deel van de producten voor hun bedrijfsrestaurants te betrekken van korte ketens. Ze kunnen daarvoor bepalingen

(verplichtingen) opnemen in de contracten met bedrijfscaterers en hier ook bij aanbestedingen aandacht aan besteden.

Gegarandeerde afzet

De omzet in een korte keten kan men van tevoren lastig garanderen. Dat kan ondernemers ervan weerhouden om mee te doen in een korte keten en erin te investeren. Wat helpt is als er bij de start al één of meerdere vaste afnemers zijn. Dat kunnen provincie en gemeenten zijn voor wat betreft producten voor hun bedrijfsrestaurant.

Best Practices delen

Korte ketens kunnen alleen verder worden ontwikkeld als de ervaringen van ondernemers en andere betrokkenen met elkaar gedeeld worden. Dat kan door open te communiceren over wat er misging en wat beter kan. De provincie kan bijdragen aan kennisdeling in de korte keten door best practices te verzamelen en deze verder te verspreiden.

Quotes:

- Het vertrouwen in initiatieven is laag omdat er al veel initiatieven zijn gestrand.
- Ik zou als korteketenondernemer graag meer afzet willen hebben via bijvoorbeeld ziekenhuizen, kantines etc.
- Als je maatschappelijk gezien korte ketens wil stimuleren, vind ik dat je daar als provincie het goede voorbeeld moet geven.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067